

CSIKVÁRMEGYE MONOGRAFIÁJA

A LEGRÉGIBB IDŐKTŐL NAPJAINKIG

Írta: FERENCZ BÉLA

TIPARUL TIPOGRAFIEI FRANCISC PÉTER FERENC
MERCUREA-CIUC 1935.

ÁRA: 50 LEI.

Sândominic—Szentdomokos.

Északi felén, a gyergyói oldalán van, a falutól 6 km.-re a „Marosiő“ vagy „Székelysvájcz“. Ez Csik medencéjének legészakibb része a Gréces alatt a „bábaszó pataka“ mellett. Nyugati részén a róm. katolikusoknak gyönyörű temploma van. Határa keleti felének nyugati részét „Pásztorbükkeknek“ hívják, hol 1599 nov. 3-án Nagy Kristály András és Ördög Balázs szentdomokosi lakosok megölték Báthori Endre bujdosva bolyongó bibornokot, Mikó Miklós hű testőrével együtt. VII. Kelemen pápa ezért egyházi átokkal sújtja e községet és 100 éves börtönt rendel el. A vármegyeháza lépcsői ennek kőbányájából valók. Határa közepén van a „Várbükkehegye“, hol egy vár volt, melynek keletkezését és elpusztulását az ősidők homálya fedi. E község Szenttamástól 1695 ben szakadt el egyházilag. Külön politikai község. Északi részén van a „Tarkóhegye“ és „Öcsémteteje“, közepén az „Egyeskövel“, hol az E. K. E. menedékházat építtetett. A nép mellékfoglalkozása a mésszel való kereskedés. Földje silány. Van 3 fűrészgyár: 1. Kovács András és fiai, 2. Karda Ferenc „Ofa“ bérlő, 3. Karda Mihály és Bőjte Lajos. Felekezeti róm. kat. iskola 4 tanerős, az állami 6. Körjegyzőség, csendőrség, telefon. Ügyvéd: Dr. Karda István ügyvédi irodával. Körorvos: Dr. Kahán Jenő. Dr. Berman Eugen magánorvos. Híres méhészt itt: Blénessy Károly nyug. ig. tanító. Lakóinak száma az 1931-i népszámlálás szerint, Balánbányával együtt 5762. Jelenleg 6405. Ebből 6200 róm. kat., 160 gör. kat., 11 gör. kel., 26 zsidó, 8 ref. 1795-ből való a temploma. 1695-től anyakönyv. Ősfamiliák: Márton, Sándor, Barabás, Biró, Karda, Bodó, Bara, Kedves, László, Miklós, Török, Tamás, Kósa, Bács, Dobos, György, Ferencz. Van egy pár kovács és lókupec vándorcigány is itt. Idetartozik Balánbánya, hol a magyar időkben rezet bányásztak és fől is dolgozták. Ma szünetel. E bányát Opra János juhász fedezte fel 1785-ben. Keleti határán, „Bükk“ és „Nyirhegyes“ oldalán jó borvizek vannak. 1719-ben éhség és pestis áldozata lett összesen 302 egyén és életbenmaradt 317. Itt a görög katolikusoknak is plebániájuk van templommal. Csikszeredától 29-30 km. távolságra van.

Gyergyó.

A régi írónál elnevezésének eredetéről különbözők a vélemények. „Pray“ a „Specimen Hierar. Hungariae“ c. könyve

első rész 430-ik lapján „Szent Györgyről elnevezettnek tartja. „Timon“ szerint egy vénasszony azon szavaiból „er-jó“ kezdődött ez elnevezés, mellyel az embereket az idevaló telepedésre csalogatta. Mások egy „György“ nevű kémre magyarázzák, aki törzsét „Ó-Dáciából“ idetelepítette. Ezért népe a „jó“ melléknévvel tisztelte meg. Így lett „György-jó“ v. „Gyergyó“, mely a mai napig is rajta maradt e tartományon. Földje kavicsos, barna, tippadt és vizenyős. Keleti része jobban terem, a déli közepes, anyagos és gyérföldű, nyugati és északi silány.

Valea-Strâmbă—Tekerőpatak.

E falu nevét a Szentmiklóstól Kilyénfalva-felé tekervényesen átfolyó pataktól kapta. Lakóinak száma az 1931-i népszámlálás szerint volt 1997. Idetartozik, vagyis ennek filiája Vasláb; Tinkák és Botáktizese Marosfő mellett. Ez utóbbiak Vasláb központtal külön politikai és egyházközséget képeznek. Tekerőpatak-nak van 4 tanerős állami és 3 tanerős felekezeti iskolája. Köz-ségi bíró: Tódor János. A falu közepén kerítéssel ellátott és 1934-ben renovált szép temploma van a róm. katolikusoknak, mely 1732-ben épült, 1838-ban ujítottott. Lelkész: Felcser Miklós. Határa délkeleti részén van egy szép kőkápolna, melyet az 1602-ben Csik, Gyergyó és Kászomban dühöngött nagy pestis emlékére egy Gáborfi leány építtetett. Itt Szent István, Szent Rozália és pünkösöd 3-án bucsuk szoktak lenni. Mély kutak itt nincsenek, mert határa kénkőves kigőzölgésű. Ősfamiliák: Czilik, Farkas, Benedek, Jakab, Gál, Horváth, Bernád, Molnár, Simon, Antal, Kovács, Tódor, Bot, Forika. A falutól délre, ettől 7 km-re a „Szándu“ patakon nagyon erős szénsavas borviz van, melyet 1933-ban az erdővágók fedeztek fel. Idetartozik a „Sugó“ vagy „Barlangos“ erdőréssz is Vasláb mellett. Itt egy több km-es barlang van, mely a természetnek valóságos remekműve. Személyesen néztem meg e barlangot, mely Vaslábtól a „Heveder-lokon“ át 3 km.-re van. Szekérrel vagy autóval e szép erdei uton szinte a barlang bejáratához lehet menni. Csak körülbelül 60 métert kell gyalogolni. E barlang nyílását egy bokros helyen vigan csobogó csermely jelzi, mely innen ez üregegen át siet le a völgybe. 300 méterre befelé gyönyörű szép kristálytisztá vizű tó van, de napsugár hiányában élőlény nincs benne. Itt egy létra van, melyen 8—9 méterre fölmenve oly szép látnivaló tárul a szemlélő elé, mely bármely világváros látnivalóival fölveszi a versenyt.

Reggel 9 órától délután 4 órára jöttem ki e barlangból. Tágas cseppkőbarlang, tavakkal. Századokkal ezelőtt felhagyott régi ólombányát talál itt a szemlélő. Ezt látszik igazolni a téglá és terméskőből néhol szépen kirakott bolthajtása. E bánya is, mint Csik történelmének annyi szép emléke, minden írott pergamen-nél világosabban beszél a székelyek ősrégi megtelepüléséről és itteni küzdelmes életéről. Bányanyitásra ide már 10 ezer lejt előirányzott a (tulajdonos) tekerőpataki közbirtokosság. Sok vadász fegyveréhez a sörétet ma is innen olvasztja. A néprege azt tartja, hogy itt régen 7 üstbe csepegett az arany, melyet minden évben egyszer, Szent János éjszakáján titokban, lábaikon fordított patkós lovakkal szállítottak el „külföldre“ az idegenek. Az egész hegy alja folyószos üregekből áll, szebbnél-szebb látnivalókkal. E barlangban találták 1933-ban az őskori medve csontjait és koponyáját. Felekezeti tanítók: Vadász József ig. tanító, Pallavics József tanító és Hadnagy Ilonka tanítónő. A tekerőpataki gőzfűrésztársasági alapon dolgozik. Ig. tagok: Schimek György, Adler Oszkár, Bencze Ágoston, Balázs Ferenc és György József. Ügyész: Dr. Kiss Ákos. Hengermalom tulajdonos: Szalassy József és neje. Községi jegyzőség, posta, telefon, csendőrség és vasútállomás. Csikszeredától 53'43 km. távolságra van.

Vaşlobeni—Vaşláb.

Lakói a szárhegyi Lázár család román telepítvényesei, de falujuk nevérol nem lehet letagadni, hogy az magyar; tekintet nélkül a néphagyomány igaz vagy nem igaz voltára, amely szerint a falu neve onnan származnék, hogy a legelső zsellér hiányzó lábát vaslábbal pótolta. Templomuk 1864-ben épül. Javitva 1930-ban volt és 1924-ben az iskolája. Állami iskola. Anyakönyv 1934-től. Lakóinak száma az 1931-i népszámlálás szerint 2015 volt. Jelenleg 1961. Ebből 1524 gör. kat., 437 róm. kat. Öt tanerős állami iskola és óvoda. Lelkészség. Körjegyző: Ferencz Imre. Mellékkereset: fafuvarozás és téglavetés. 3 gőzfűrészt az „Ofa“ kezén van és 2 egyeseké. 4 vegyeskereskedés. 1934-ben épült egy új, nagy iskolája, részint állami segítséggel, részint Tekerőpatak „áldozatkészségének“ kényszer bevonásával és egy nagy templom a „Marosiő“-re. Posta, körjegyzőség, telefon, csendőrség és vasútállomás. A nép megtartotta az ősei által importált viseletét és szokásait. Van egy pár mészégető kemencéje és kőbányája. Itt pénzért sem kaptam az egész faluban éjjeli

szállást s így az állomás fűtetlen várótermében töltöttem el ez álmatlan éjszakát társtalanul... de a vonatok zakatolása mellett is nekem a késői utódnak fülemben egy szép, dicső, de véres történelem kritikája sikoltzott...

Idetartozik a „Grécestető“ is, ahol 1708-ban Both királybíró, Gyergyó akkori vezére, csekély, de hős székelyhadával visszaverte és föltartóztalta a barbár Akhton osztrák generális tulnyomó hadát mindaddig, míg 2 pásztor árulása folytán, kerülő uton hátbatámadtatván, ott esett el e hőscsapat utolsó emberig vezérestől együtt, melyet Gyergyó teljes pusztulása követett. Sirjuk felett csak fenyők zöldelnek, vadvirág szórja pazarul illatát és madár dalol, de mindez éles vád Gyergyó népére, amelyért e hős mártir elődök még a mai napig egyetlen szép emlékkövet nem érdemeltek. Így pusztán és jeltelenül áll e nagy sir, hol fenyveskoszoruzta temetőjünkben Gyergyó legjobbjai oly csöndben alusszák örök álmukat, várva a föltámadást... Csikszere-dától e falu 42 02 km. távolságra van.

Gheorgheni—Gyergyószentmiklós.

Lakóinak száma az 1931-i népszámlálás szerint 10,948. Teres helyen fekszik. Jelenlegi lakója 9712. Ebből 8827 róm. kath., 380 örmény, 122 gör. kath., 50 gör. kel., 100 ref., 5 unit., 200 zsidó, 22 bapt., 6 felekezetenélküli. Anyakönyv 1696. óta. Lakóinak száma a fűrészgépek beszerelésével apad. Az 1332-i pápai dézsmák könyvében szerepel. Régi temploma 1498-ból való. A mostani 1726-ból, míg Bajtai püspök ezt 1772-ben szenteli fel Szent Miklós tiszteletére. A Vincés apácákat ide Fogarasi Mihály erdélyi püspök 1877-ben telepíti. Ebben most leánygimn. és 4 tanerős elemi isk. van. Nevesebb egyének innen: Both királybíró, kinek a Szentmiklóson kívül lévő dombon vára is volt, melyet előzőleg „Hiripné“ várának hívtak. Ez a várpataka és Békény összefolyásánál van. Akhton e várat teljesen lerombolja a szerencsétlen „Grécestetői“ vereség után 1708-ban. Helyén ma kápolna áll. Blénessy Sándor tábornagy a Prsemysli harcok egyik nagy hőse (1915—17.) Kiss Antal ezredes, Benedek őrnagy, Kassai Lajos volt főgimn. ig. és író, Kölönte Béla író. Az örmény kath. templom és plebánia 200 éves. Lelkész: Vákár József esp. pleb. Gör. kath. templom 45 éves, zsidó zsinagóga. Gör. kel. templom most épült a központon. Ref. temploma 30 éves. A kath.-nak a nagy templomon

kívül van 2 kápolnájuk, a „csobothegyi“ 200 éves, míg a „bothvári“ 2 éves. Kultúregyletek : Mária-társulat, Oltáregylet, Szoc. misszió, Kath. népszövetség. Leány és legényegylet (földmives.) Sportegyletek : Football csapat „Gloria“, „Kolping“, „Diemes.“ Nyolc oszt. főgimn. állami és 7 o. t. elemi isk. Tanári kar a főgimnáziumnál : Igazgató : Chindea Teodor, Csáky Mihály, Dr. Lukács Tamás, Katona Endre, Baktay Béla, Nagy Gyula. A VIII oszt. róm. kath. fiúiskolánál : Ig. tan. Balázs Sándor, Bálint Ákos r. kath. kántortanító, Köllönte József, Sálf Ferenc és neje, Lengyel Margitka, Oláh Béla, R.-né Kristó Rózália, Vigovszky József, s. k. t. Biró József és Nagy Piroska. Az államinál 3 iskolában 10 tanuló. Ezek közül Laufer Sámuelné és Schuller János magyar, a többi román. 4 elemi isk. és 4 o. t. Leánygimnázium, polgári iskola. Ügyvédi kara a következők : Dr. Fejér Mihály, dr. M. L. Câmpian, dr. Szántó Gyula, dr. Matis Albert, dr. Klein Vilmos, dr. Bona Teofil, dr. Makkay Domokos, dr. Deutsch László, dr. Kiss Ágoston, dr. Sándor Balázs, dr. Nagy József, dr. Ferenczy Balázs, dr. Benke Antal, dr. László Dezső, dr. Márton Adrás, dr. Tódor Béla, dr. Păcurariu Ioan, dr. Chindea Dtru, dr. Fucaró Viktor, dr. Kiss András, dr. Márton Sándor. Gazdálkodó író és ügyvéd : dr. Csiby Andor a „Gy. L.“ szerk., dr. Lőrincz Károly, dr. Dombó János, dr. Kogler Vilmos, dr. Dombó Lőrinc. összesen : 27. Orvosi kar : dr. Gál Alajos m. o., dr. Csiki János m. o., dr. Dobribán Antal ny. kórh. ig. orvos, dr. Nagy Lajos városi főorvos, dr. Nagy Endre m. o., dr. Rosenfeld Endre m. o., dr. Rosenfeld Harnich Jolán fogorvos, dr. Valeanu Solomon kórházi főorvos, dr. Lázár Vilmos m. o., dr. Biró Mátyás m. o., Pop V. m. o., dr. Róth I. fogtechnikus. V. Egyletek : Alkoholelles társaság, Skapuláré, Jézus Szent Szive gárda. Mária kongr., Leányklub, Szentkereszt hadsereg. Hét fűrészgár zsidó kezekben. Halász Adolfé a szeszgár. Téglyagár szünetel. Posta, távirda, telefon, csendőrség, állami rendőrség és nagy vasutállomás ; két kavicsbánya. Utcai villanyvilágítással és járdával ellátva. Piacter, 2 könyvnyomda és 79 vegyeskereskedés. Közkórház. Sport- és jégpálya. Ősfamiliák : Kézdi, Beretzk, Kolumbán, Burján, Madaras, Balázs, Szász, Pongrátz, Gál, Biró, Benedek, György, Angi, Lázár, Botsántzi, Szarokán, Meskó. Gyógyszertár, árvaház, hetivásár minden szombaton és 4 sokadalom évente. 1. Dec. 13. 2. Virágvasárnapelőtti szombat. 3. Jun. 13. 4. Szept. 13. Rendes városi tanácsa van. Két menedékház. A város teres helyen fekszik. Róm. kath. lelkész : ftd. Szabó György kanonok, esp.-pleb. Nyugalmozva :

Wéger Lajos és Villman Géza. Gör. kath. esperes Boeriu. Gör. kel. Negoescu. Az 1719 i nagy pestis és éhség alkalmával itt elpusztult 713 egyén s csak 904 maradt élve. Hetilapja „Gyergyói Lapok“ Dr. Csiby Andor szerkesztésével. Csíkszeredától 56·82 km.-re van. Termőföldje fekete, de silány. Néhol kavicsos. Idetartozik a Gyilkostó is, mely körülbelül 25—30 km.-re van tőle, északkeletre. Ez a Likaspatak és Gyilkospatak összefolyásából alakult, mert 1837-ben a völgy egybekeskenyülésénél két hegyfok összecsuszott és elzárta e patakok lefolyását. E tóban még ma is keményen állanak a lombtalan fenyők, melyek árnyékában pár évtizeddel ezelőtt gondtalan örömmel pihente ki fáradalmait a természet számtalan fia a vadvirágillattal teli árvalányhajás és puhamohás zöldpázsitu gyepen. Ma e helyen halásznak és néhány kiránduló amíg tutajával jókedvűen szeli a víz sima tükrét, addig néma csodálattal szemléli a Teremtő és természet e remek csodáját. E tó hossza 700 lépés és szélessége 200. Az utóbbi években környékére szép villák épültek az ingyenes telkekre és így az idegenforgalom fokozásával nagy jövője van a természet e nagyszerű csodájának.

Bicazul-Ardelean—Békás.

Lakóinak száma az 1931-i népsz. szerint 4585. Többnyire gör. kath.-ok lakják, akiknek itt templomuk és plebániájuk is van. A róm. kath. száma 854. A róm. kath. plebánián. lelkész: Orbán Dezső. Külön politikai község. Gyergyószentmiklósnak filiája volt Zsedánpatak, Almásmező és Domunk tizesekkel együtt. Külön körjegyzőség, telefon, csendőrség, 8 tanerős áll. el. isk. Hegyeiktől körülvelt dombos helyen fekszik. Határa keleti részén 1837-ben két hegy elsülyedt és helyeikre bőpisztrángu tavak lettek. Földje közepes minőségű. Lakói régen állattenyésztéssel, most földmiveléssel is foglalkoznak. Csíkszeredától Tölgyesen át 118·27 km.-re van, míg a Gyilkostó mellett vezető uton 105·53 km. Itt 1893-ban 1827 lakos volt. Róm. kath. 170, gör. kath. 1602, gör. kel. 6, kálv. 5, unit. 1, zsidó 43.

Bicazul-Chei-Békásszoros.

Mint neve is mutatja, itt az impérium változás előtti időkb. ben vámhivatal volt. A régi határnál kőszén és ércbányái kiter-

meletlenül vannak. Az 1931-i népsz. szerint lakóinak száma 4055. Ebből 560 róm. kath., a többi gör. kath. Van templomuk, plebániájuk, csendőrség, telefon, jegyzőség 2. 5 tanerős és 7 tanerős áll. el. isk. E falu Csikszeredától Tölgyesen át 124·37 km., míg a Gyilkostónál 99·32 km.-re van. Van egy (bejelentetlen) zsidó körorvosa.

Tulghes - -Tölgyes.

Lakóinak száma az 1931-i népszámlálás szerint 3867. Jelenleg 4218. Ebből róm. kat. 2600, gör. kat. 1200, zsidó 400, ref. 10, baptista 8. Holló is filiája Tölgyesnek. E plebánia hossza 30 km. Tízesei: Recefalva tőle 8 km., Holló 7 km., Hágótóalja 9 km. re egymástól. Körorvos: Dr. Costin Traian; Dr. Gerzon Samoila magánorvos. A róm. kat. plebánia 1809 ben létesült. Kápolna a kir. kincstár költségén épül ugyanezen évben, de csak 1817-ben lett felszentelve. Anyakönyv 1811. óta. Van 2 erdőgondnoksága; leány és fiu polgáriskola, adóhivatal. A járásbíróság pár éve megszűnt. Gyógyszertár. Szolgabíróság. Főbíró: Eigel Mihály. Van 4 tanerős róm. kat. iskola és 5 tanerős állami. Felekezeli igazgató: Petres Ignác. Főkantor: Biró Albin, segédkantor tanítónő: Varga Gizella. Földje silány. Népe bizalmatlan. Az összes kereskedés a fűrészgézákkal egyetemben zsidó kezekben van. 1916 ban róm. kat. templomának ablakán egy beesett gránát úgy a padokat, mint templomi fölszerelést összeroncsolta. Az 1857-ben Borpatak déli oldalán talált gazdag kőszéntelepe kiaknázzatlanul várja a jobb napokat. Jó szénsavas ásványvizeit 1893-ban találják meg. Posta, csendőrség, telefon, autobuszjárat Szeredába, amelyől 103·72 km.-re van 1918. előtt a vámhivatal itt volt.

Chileni – Kilyénfalva.

Lakóinak száma az 1931-i népszámlálás szerint 973. Régen Gyergyószentmiklós, majd Ujfalu filiája. 1739-ben Tekercőpatak-kal egy plebániát képezett, de még ugyanazon évben új parochiát építve, különváltak. A mostani templom 1761-ben épült és 1786-ban Mária Magdolna tiszteletére fölszentelték. Anyakönyv 1730-tól. E község szent Kilián püspöktől kapja elnevezését, mert ő téríti meg e falu őseit a keresztény hitre. Templomát 1758—61-ig Fogarasi Mihály építteti és gr. Battyányi Ignác erdélyi

püspök fölszenteli 1786-ban. A plebánia 1713-ban állítottott fel az 1848-i Sematizmus szerint. A falu egészen teres helyen fekszik. Jeleni lélekszám 1008. Ebből adv. 2, unit. 1. A többi róm. kat. és magyar. Ősfamiliák : Kolozsj, Ferentzi, Jakab, Pálfi, Gál, Tompa. Mártonfi, György, Barabás, Péter, Balázs, Bálint, Czirják, Ambrus, Balla, Kolumbán, Borka, Gergely, Benedek, András, Varga, Kémenes. Róm. kat. iskola 2 tanerős. Péter Árpád ig. tanító és Szopos Ilona tanítónő. Állami 1 tanerős 80 gyermekkel, a róm. kat. iskolánál 55 tanuló. Vizei mind jó borvizek és 5 jó borvize is van. Buzatermelés itt még most veszi kezdetét. E falu Csikszeredától 53·69 km. távolságra van.

Suseni—Gyergyóújfalu.

Szinte teljesen összeépült Kilyénfalvával. Külön politikai és egyházközség. Az 1931-i népszámlálás szerint volt 3808 lakója. Egészen teres helyen van. Jeleni lakosok száma 3822. Ebből kálv. 3, unit. 1, gör. kat. 27, ref. 2, zsidó 1, a többi róm. kat. és magyar. A régi templom még 1500. előtt épült gót stílusban, de mivel szűk és roskadozó volt, helyébe 1825-ben új épült. Sarlós Boldogasszony tiszteletére van felszentelve. Anyakönyv 1716. óta. Kőrörvos : Dr. Rolino Abram. Körjegyző : Niszly Béla. Segédjegyző : Balló Imre. Községi bíró : Mihálydeák Péter. Róm. kat. iskola 7 tanerős. 5 a központban és 2 Marostizesen. Szántó Ádám ig. és kántor. Mánya Gyula segédkántor-tanító, Páll Viktoria, Györgypál József, Ballóné, Szepessy Erzsébet. Államinál : .Bartos Ilona, Nagy Mariska és Hegedüs. Lelkész : Rácz Vince. Ősfamiliák : Vég, Bitá (ez királybíró volt és a város feletti hegyen volt a kastélya), Máté, Elekes, Solyom, Lázár, Mihálydeák, Molnár, Kóos, Bajkó, Pál, Márton, Deák, Péter, Király, Kovács, Ambrus. Volt itt aranybánya is a falu déli részén. Ma e helyet „aranygyász“-nak hívják. A tárnák nyomai most is láthatók. Ennek szomszédságában van a kaolinbánya, fehér és barnás színben. A Maros bal oldalán több helyen jó szénsavas borvizforrás van e község területén. Lázár István idevaló író Budapesten él. A Kovács és Solyom familiának nemesi oklevele van Apaffy fejedelemtől. Van 6 vegyeskereskedés és 2 vizimalom. „Lösteiner“ első könyve 445 ik szakaszában és e megye jegyzőkönyvében föl van jegyezve Gyergyó 1707-ben történt pusztulása. Ugyanezt írja le az akkori plebános is, kinek kézírata egy bekötött könyv táblájából nemrég került elé, hogy a

tatórok mikép pusztítják el e falut. E község délnyugati részét „Gálfalvának“, a keletit pedig „Katorzsának“ hívták. A régi írók meghatódva, sőt szinte könnyhullatva emlékeznek meg az 1707-i szomorú karácsonyról, mikor e pusztulás történt. Jézus születése napján itt füstölgő romok, temetetlen holttestek százai és állati tetemek könny és vérpárás levegőben heverték a földön szerte-szét s a szegény nép szanaszét csatangolt sebeiből vérezve a vadállatok erdők mélyén lévő barlangjaiba, mert nem maradt egyetlen ép hajlék és biztos hely, ahová fáradt fejét lehajtsa. Ezután sok szomorú év és reménytelenül fájdalmas nap tűnt tova, míg az üszkös romokon felépül a mai község, melyet, mivel a régi jóformán egészen megsemmisült, ettől északkeletre építenek fel és így kapja az „Ujfalú“ nevet. Hány „Ujfalú“ kellett itt a Székelyföldön lélesüljön az idők folyamán, mikor a mostoha sors mindég új veszedelembé sodorta ez árva és magárahagyott népet, mely önmelléből vont határt a keleti barbársággal szemben nyugat kulturája és békéje érdekében. Az 1719-i nagy pestis és éhség alkalmával meghalt e faluban 274 ember s csak 480 maradt életben. Csikszeredától 53·15 km.-re van. A Vasláb felé vezető országút mellett, ettől párszáz méterre 2 méter magas szép kőoszlop van az elpusztult falvak helyén e fölírással: „Nyugosznak ők, a hős fiuk duló csaták után nyugosznak ők, sirjok felett zöldel bokor, virág.“ Oh, hányan, hány helyen „nyugosznak ők“, Csikmegye nagy temetőjében sok helyen jeltelen sírban, értünk küzdve meghalt hős elődeink? . . .

Ciumani—Gyergyócsomafalva.

Lakóinak száma az 1931-i népszámlálás szerint 4371. Van 9 tanerős róm. kat. iskola és 9 tanerős állami iskola. Felekezeti tanítók: Kovács Ferenc, Kovács Pongrác, Ferencz Sándor, Székely Béla, Hadnagy Sándor, F. S.-né Csata Mária, Sándor Julia, Botár Erzsébet, Guzdí Anna. Államinál: Tamás Imre, Szentés Szilveszter, Szász Ferenc, a többi román. A falu megmaradt okmányai az 1700-as évekkel kezdődnek. Iskolája épült 1871-ben. A község határában nagyon sok borviz található, melyek közül a központiak a legjobbak. Innen nemcsak a falu lakói, de a szomszédos községek is úrordják. Közvetlen az iskola mellett is van egy jó erős szénsavas borviz és fürdő. Községi jegyzőség. Mellékfoglalkozás deszka és fafuvarozás. Lakóinak száma jelenleg 5021. Mind róm. kat. és magyar. Alfalu filiája volt. Lelkész:

Bors István. Kántor: Kovács Pongrác. Földje fekete és silány. Két fűrészgyára van: 1. Ágoston János, 2-ik a falu nyugati részén. 6 vizimalom, 4 vizifűrész, 3 ványoló. Ósfamiliák: Balló, Deák, Czirják, Csiki, Márton, Csató, Domokos, Borsos, Csata, Madarász, Köllő, Szász. A falutól 6 órára, ennek határában a nagyerdőn, a tengerszine felett 5000 m. magasságban van a „Várkő” vagy a „Várhegy”, melyet a Nagysomlyóba ömlő „Várpatak” foly körül a „Délhegy” szomszédságában. Itt régen vár volt, amint e hely mutatja, de semmi bizonyíték ennek keletkezési és megsemmisülési idejére. Régi fakápolnája 1726-ban épült. A község költségén és a szárhegyi „Lázár Ferenc gróf” segítségével 1879-ben fölépül a jelenlegi szép templom, melyet Fogarasi M. erdélyi püspök szent Péter és Pál tiszteletére fölszentelt. Van egy Szentkereszt feltalálásáról nevezett kápolnája is. Anyakönyv 1730-tól. Csikszeredától 56·45 km. távolságra van. Posta, telefon, csendőrség. Idevaló a Münchenben tanult Köllő Miklós szobrászművész. A segesvári Petőfi szobrot ő mintázta és Zala György nevezetesebb alkotásaiban is résztvett.

Joseni — Gyergyóalfalu.

Nagy határa van, de a falu teres helyen, a főuttól nyugatra fekszik. Lakóinak száma az 1931-i népszámlálás szerint 6773. Jelenleg 7692. Ebből 340 gör. kat., 13 zsidó, 7 ref., 2 unit., 12 bapt. A róm. kat. egyháznak van 3 tanterme külön épületekben. Tanköteles gyermek: 1191. A templombejárató kőportálé a XI-ik századból való. Mint politikai község, 1537-ben alakul. Ugyanezen időből való volt a gótírásos harangja is, melyet a háboru alatt (1916—17.) elvittek. A toronyaljja 1212-ből való. A második templom gót stilban a XIV-ik században épült, 1778-ban javítják. A mostani barok stilban Simon és Juda apostolok tiszteletére 1877-ben. A község nyugati részén, ettől 2 km.-re állott a régi kápolna. Ma nyoma sincs. Az erre vezető utat „Kápojna utjának” és a dombot, ahol állott, „Kápojna dombjának” hívják. Községi jegyzősége is van és 7 tagu fináncgárda. Anyakönyv 1714-től. Ósfamiliák: Mikó, Turi, Lőrincz, Fülöp, Ferencz, Bege, Baricz, Balázs, Csiki, Kis, Domokos, László, Bükkfejes, Vargyas, Gál, Horváth, Ilyés, Máté, Nagy, Pál, Rancz, Simó, Székely, Tóth, András, Biró, Baróti, Deák, György. A nagy templom szent István király oltára 1770-ből való. A Maroson tullévő részt „Borzond”-nak hívják. Itt egy kápolna és iskola

1924-ben épült. 1591-ben Lázár András szárhegyi nemes az ujfalvi és alfalvi templomot jobbágyaival leromboltatta, de 3 év múlva újból felépíttette. Célja volt ezzel a nép református válásra való térítése, ami nem sikerült. E falut bencések térítik a róm. kat. hitre. 1707-ben a török-tatár had égeti fel, majd 1804-ben újra nagy égés volt, mely alkalommal a plebánia épület is leégett az összes iratokkal. Körorvos: Dr. Papp Báldi Aurél. A falu nyugati részén van a „Kappel és Gerzon“ cég fűrészgyára és a V. J. fűrész. A központban 1 gőzmalom a Fodor Alajos tulajdona. Ambrus Józsefnek egy műmalom. 10 vizifűrész. Egy Hitelszövetkezet és Takarékpénztár helyi kezében. Van összesen 20 üzlet. Piacter és villanyvilágítás. Gyógyszertár, posta, telefon. Az 1719-i nagy pestis és éhség alkalmával e faluból meghalt összesen 390 ember, 1002 maradt életben. Csikszerezdától 59:36 km.-re van.

Remetea—Gyergyóremete.

Lakóinak száma az 1931-i népsz. szerint 6800. Jelenleg 7221. Van felekezeti és állami iskolája 12 tanerővel. Lelkész: Hollanda János esp. pleb. E parochiát Antalffy János püspök létesítette 1726-ban. Villámcsapás következtében 1770-ben a templom teljesen elégett, de helyébe már 1771-ben új templom létesült a torony felirata szerint. Anyakönyv 1726. óta. E templom Szent Lénárd apát tiszteletére van felszentelve. A község napkeletről nyugatra kissé oldalas, dombos helyen fekszik, kevés térrel a Maros mentén. Régen Ditró filiája volt és csak 1720-ban vált külön. A déli oldalon az u. n. „Bányautcán“ fa és növényi kőzetek bőségesen található, de hogy milyen bánya volt itt és mikor szűnt meg, nem tudható. Határát I. Rákóczi György idejében állapítják meg, mely elég terjedelmes. Lakói 58 gör. kath., a többiek róm. kath.-ok és magyarok. Elemi iskolái 3 tanteremben vannak. Ósfamiliák: Péter, Bernád, Mélik, Albert, Balázs, Antal, Veress, László, Iváton, György, Csortán, Lakatos, Portik, Borbé. A falu határának déli és keleti részein a Maros mellett több vasas és gálicos ásványvízforrás van, melyek nemcsak fürdésre, de a hüléses betegségek és különböző testi bajok gyógyítására is nagyon alkalmasak. A község közepetáján lévő jó szénsavas borvizét ivásra használják. Van itt községi jegyzőség, adóhivatal, csendőrség, posta, telefon. Idetartozik még Várhegyalja határa is, északi részében, mely nem nagyon régi tele-

pités. Ezenkívül „Galóczás“, „Fiilpe“ és „Dudád“, melyek Remetétől 6—7 km.-re vannak. Régen a gr. Lázár család birtokai voltak. A „Kereszt-hegy“ északi oldalán, mely szintén e falu határán van, régi időkben aranybánya volt. Az itt található porlékony fehér kőzet és sok csillámkő, porcellán gyártáshoz nagyon alkalmas. Csikszeredától 74·20 km.-re van. Körorvos : Dr. Pál Gerő.

Ditrău—Ditró.

Nagy határa nagyobbára teres hely. Lakóinak száma az 1931-i népszámlálás szerint 6803. Idetartozik Orotva is. Körorvos : Dr. József Ede, dr. Lázár Vilmos magánorvos. Ügyvédek : Dr. Puskás Levente, dr. Csiby Andor iroda nélkül. dr. Gál Endre magánjavak ny. igazgatója. Gyógyszertár : Szathmáry István utódai tulajdona. Piactere, posta, telefon és vasutállomás a község nyugati szélén. Adóhivatal és csendőrzárai székhely. 1929-ben megszűnt a 4 o. t. 50 éve fennálló polgári iskolája, mert épületét elvette az állam. Igazgatója a 86 éves Bajkó Móric volt. 9 tanerős r. kath. elemi iskola. Igazgató-tanító : Józsa Sándor, Józsa Margit tanítónő és Dávid Juliánna, G. Andor, Márton László, Csiby Ágnes, Barabás Eleonora, Bács József és Pál István. Az államinál : Vadász József, Bocskay Tamás és özv. Tóth Józsefné. Első temploma itt 1500. előtt már fennállott. A mostani 1913-ban fejeződött be. A szerencsétlenül járt „Dózsa György“ neje sokáig itt élt, mély gyászban, akit e falu lakói „feketeasszonynak“ neveztek. Az 1800-as években az „Orotvában“. mely ennek filiája, vashámort nyitott ditrói Fülöp András, de csakhamar bebukott az anyagiak hiánya miatt. Az Orotva patak mellett ónnal vegyült gazdag ezüsterek vannak és a „telepen“ kőszén. Ditrói kőből csinálták a „Bem“ szobrának alapzatát is. Sirkövek is itt nagyon jők készülnek. Régen Szárhegy filiája. Ösfamiliák : Csibi, Puskás, Mezei, Bajkó. Kovács, Orosz, Siklódi, Gál, Lukács, Ádám, gr. Lázár, Kopatz, Zakariás, Trutza. Idetartozik Borszék is, hol Erdély leghiresebb borvizes fürdői vannak. Lelkész : dr. Lőrincz József. Összlakosság jelenleg : 8000. Az agrárreform 9 ezer hold földjét vette el e községnek és így lakói nagyon leszegényedtek. 14 vegyeskereskedése van és 50 éve fennálló „Ipartestület.“ Takarékpénztár a Transylvánia fiókja és helyi is, „Tenisz“, „Footbal“, „Kolping“, Legényegylet, Tüzoltóegylet, Székely-legény- és Leány-egylet, Oltáregylet, Misszió-társulat, Gazdakör, Kath. Népszövetség és Dalárda. Talaja gyöngye, Mezei

Istvánnak van egy fűrészgára és Fülöp Ákosnak gőzmosó és fűrészgár, két zsidó fűrészgár és zsidó zsinagóga. Gör. kath. pleb. és templom. Van itt gör. kel. 8. Gör. kath. 80, zsidó 111, ref. 20, róm. kath. és magyar 7977. Idevaló a Horty magyarkormányzó által is kitüntetett Siklódi Lőrinc szobrász-művész, aki a templom főoltárán lévő 3 márványszobrot is készítette. Népszokás: Karácsony éjjelén madarakat szoktak a templomban elengedni, mikor a nép azt énekl, hogy „már az égi madarak és erdei vadak“ stb. Apponyi Albert diszpolgára volt e falunak. Ettől 11 km.-re a tölgyesi szoros felé háborus emlékoszlop állott azon helyen, ahol Ludendorf hadv. Károly királlyal szemlélték a harc kimenetelét 1916 ban. Barbárkezek jóvoltából most csak romja van. Itteni kapufelirat: „Ki kapumon bejössz, ne jöjj kettős szívvvel; Hozd be a jobbikot, a rosszabbat hadd el!„ Az 1713-i nagy pestis alkalmával innen meghalt 668 lélek és életben maradt 930. Csikszeredától 70-17 km. re van. Ditró régi neve „Gittró“, majd „Gyitró“ lessz, az 1714 i előtti években és Timon is így latinositja „Gitrumra.“ Az 1714. év után már csak „Ditró“ néven szerepel. Dr. Cirbusz Géza „Hegyek és folyók nevei Erdélyben“ c. könyvében „Ditró“ nevét a gót és ófélnémet „drohtiból“ (tekervényes) származtatja. Ez etimologia sok találgatásra ad okot.

Hodosa de Ciuc—Hódos.

Filiája volt Ditrónak és közigazgatásilag is idetartozott 1932-ig. Ekkor különvált. Lakóinak száma 1612. Róm. kath. lelkesz: Pászka Ágoston pleb. Az egyházközség 1927-ben alakult. Lakói közül róm. kath. és magyar 498. Gör. kath. 936. Van 5 üzlete. Külön politikai község, 3 tanerős iskolával. Csendőrség, posta, jegyzőség és telefon. Autóbuszjárat Gyergyószentmiklós felé. Földje silány és sok munka révén termi meg a mindennapi kenyeret. Itt régebb kőszénbánya és vashámor volt, de most semmi nyoma. Csikszeredától 82-27 km.-re van. Itt él dr. Schönfeld Lajos magánorvos.

Lăzarea—Gyergyószárhegy.

Lakóinak száma az 1931-i népszámlálás szerint 4822. Jelenleg: 5134. Ebből 5010 róm. kat., 8 gör. kat., 11 gör. kel., 71 zsidó, 5 másféle, 31 ref. Régi kéziratokban, mint „Zaarhegy“

szerepel. E község nevét a felette lévő „Szármányhegy“-től kapta. Hosszan foly rajta a Csinod és Kürütz pataka. Lázár István a „Szármány“-hegyre 5 kápolnát épített 1642-ben. Zárdát épített és helyet adományoz a ferences szerzeteseknek 1665. jan. 5-én. 1669-ben Kájoni házfőnök ez eredeti primitív építkezésű zárdát lerontatja és ujat épített, de ez már 1709 február 24-én leégett. A mai zárdá 1755-ben épült fel. Van 7 tanerős róm. kat. iskolája. Tanítók : Szopos Károly, Borbély Jolán, Mihály István, Ferencz Márton, Mihály Eteika, ifj. Szopos László, id. Szopos László; az államinál 4 tanerő : Bartos Béla s a többi román. Az egész „Szármányhegy“ gyönyörű s ép fehér márványból áll. Ilyen nagy tiszta márványtömbön áll a mostani plebánia templom is, a ferences zárdától alig 200 méterre, e hegy oldalán. A plebánia eredete 1235. A régi templom 1729-ben lett lebontva a szentély kivételével és 1730-ban újraépül, 1733-ban renoválják. Anyakönyv 1695 óta. 1658—61-ig sokat szenved a tatároktól. A plebánia templom „Mindenszentek“, míg a barátoké „Nagyboldogasszony“ tiszteletére van felszentelve. E zárdá mellett van a gróf Lázár kastély. Ma csak pusztán a magas kéményei állanak és az első rész a mult idők nagy kérdőjeleiként. Itt született Lázár Druzsziánától 1580-ban Erdély nagy fejedelme : Bethlen Gábor, ki anyai ágon a hirneves Kimizsi Pál unokája volt. 10 éves korában meghalt az atyja és e korán árvaságra jutott fiut bátyja, Lázár András nevelte fel. Ösfamiliák : gr. Lázár, Pál, Ferencz, Lukács, Kristóf, Gáspár, Daragits, Fazekas, Farkas, Birtalan, Csörgő, Balázs, Költésár, Angi, György. Fűrészgyár „Székely és Margittai“ cég tulajdona a község délnyugati részén. Jegyző : Zakariás Jenő. Körorvos : Dr. Dénes János. 8 vegyeskereskedés, 1 gatteres fűrész, gőzmalom és gyapjufésülő. 2 vizimalom. Bör-cserzés és tímármesterség 2. A Gyergyószentmiklós felé vezető ut jobboldalán egy emlékkő van a két falu közén. Ezt „Tatárdombnak“ nevezik. Itt 1658-ban a tatárdulások idején, amikor a fegyverfogható férfiak nagyrésze hadban volt, betört Gyergyóba háromezer moldvai román. Ditrót is felgyújtják és kapitányuk : Pintye vezetése alatt pusztítani és rabolni kezdték. Látván ezt a gyergyóiak, 250-en Gábor deák vezetésével őket megtámadták és néhány óra alatt az utolsóig ártalmatlanná tették. 1750-ig alussza e halom alatt csöndes álmát. A 450 sebesültön kívül a többi holttetemét hollók és farkasok ették meg. A gyergyóiak közül csak 15-ön haltak meg. A sok fegyveren és rabolt holmin kívül 24 zászlót zsákmányoltak. Így írja ezt le gyergyószentmiklósi Ferentzi György plebános eredeti kézírata és

„Losteiner“ első könyvének 349. oldalán. „Cserei Farkas“ 1800-ban Kolozsvárt kiadott könyve még hozzáteszi, hogy egy nő (a hagyomány szerint dítrói Puskás Klári) egymaga e helyen a csata hevében 7 ellent vágott le sajátkezűleg és innen örömmel hazamenve, 2 egészséges fiúgyermeknek adott életet. A csata helyén ma egy felirásos emléktáblájától megosztott emlékoszlop áll, körülötte fenyőfákkal. Az 1719-i pestis és éhség alkalmával meghalt e faluból összesen 364 lakó s csak 673 maradt életben. Csikszeredától 62-79 km. távolságra van.

